

Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme

Yıldıray ÖZBEK*

TÜRK MİMARİSİNİN Anadolu coğrafyasında geçirdiği sürecin başat özelliği taşın temel yapı malzemesi olmasıdır. Buna bağlı olarak Anadolu Türk mimarisinin tüm dönemlerinde (Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı) aynı yoğunlukta olmasa da taş süsleme örneklerini görmek mümkündür.

Anadolu Türk mimarisinde taş süslemeyle ilgili olarak akademik çalışmaların öncesinde bilgi veren kaynakların çok az olduğu görülmektedir. Örneğin, yaşadığı dönemde Konya'da İnce Minareli ve Karatay medreselerinin ve Sahip Ata Camii'nin inşasına şahit olan Mevlana Celaleddin'in bu yapıların mimarisinden ve bezemesinden tek cümle olsun bahsetmemesi çok manidardır. Aynı şekilde 14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'yu dolaşan seyyah İbn Battuta'nın da, örneğin Kayseri'deki hiçbir Selçuklu yapısını anlatmaya değer bulmaması oldukça dikkat çekicidir. Öte yandan 17. yüzyılda yazdığı seyahatnamesiyle neredeyse bilinen tüm Osmanlı dünyasına ayna tutan Evliya Çelebi'nin bazı yapıların bezemelerini kendine özgü abartılı üslubu ve terminolojisiyle (bukalemun nakış gibi) anlattığı ve hatta bezemeleri kıyaslayabilecek entelektüel birikime sahip olduğu gözlenir. Sözelimi onun seyahatnamesinde Bursa Yeşil Cami taş süslemelerinin Divriği Ulu Cami'ninkilerle veya Sinop Ulu Camii mermer minberinin bezemeleriyle kıyaslandığı dikkati çeker. Gerek Mevlana'da gerekse de İbn Battuta'da görülen tutum, Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinin hiçbir estetik kaygı güdülmeden inşa edilmiş olmasından değil, Doğu veya İslâm toplumlarının sanat eserlerinin kayıt ve anlatımlarına yönelik soğuk bir tavırla ilişkilendirilebilir. Osmanlı mimarlık tarihine yönelik orijinal yazılı kaynağın birkaç risale ve inşaat defterinden öte gidememesi ve meselâ bir 17. yüzyıl tarihçisi olan Naima'nın içinde yaşadığı İstanbul ve anıtlarına karşı sessizliğinin başka bir izah yolu olamaz.

---

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.

Üniversitelerdeki akademik çalışmalardan önce 19. yüzyıl sonlarında hazırlanan iki eser Osmanlı yapılarıyla ilgilenmekle birlikte taş bezemeleri de içermektedir. Bunlardan Leon Parville'nin eseri motif ve kompozisyon analizleri yapmamakla birlikte özellikle Bursa Yeşil Cami'nin taçkapı ve pencerelerinin çok güzel çizimlerini içermektedir. Aynı şekilde bir sergi için hazırlanan Edhem Paşa'nın *Usûl-i Mi'mârî-i Osmanî* adlı eserinde de İstanbul'un anıtsal yapılarından bazılarının plan ve cephe görünümünün yanı sıra bezemelerinin de çizilmiş olduğu görülmektedir.

Albert Gabriel'in Amasya, Tokat, Sivas, Niğde ve Kayseri gibi, daha çok Selçuklu anıtlarını barındıran merkezleri kapsayan çalışması daha ziyade mimari ağırlıkta olup, taş süslemelerden detaylıca bahsetmez.

Aşağıdaki incelemede Anadolu Türk mimarisinde taş süslemeyi çeşitli açılardan (dönemler, kompozisyonlar, mimari unsurlar vs.) konu almış bazı çalışmalar detaylıca tanıtılacak ve ulaşılabilen kaynakların bibliyografik bir denemesi sunulacaktır.

Anadolu Türk mimarisinde taş süslemenin bir dönemini (Selçuklu) ele alan ve önemini hâlâ koruyan çalışma Semra Ögel'e aittir. *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı* adlı bu çalışma bir doktora tezinin kitaplaşmış hali olup ilk baskısı 1966 yılında yapılmıştır. Kitabın kısa tutulan giriş bölümünde Selçukluların imar faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş, 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilmiş medreselerin tümünün bâniliğini vezirlerin yaptığı vurgulanmıştır. 13. yüzyıla hakim olan taş tezyinatın taçkapı ve mihraplarda yoğunlaştığı, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'nda tonoz örtülerinin de bezenmiş olduğu ifade edilir. Bu bölümde Ögel'in vurguladığı en önemli görüş, taş malzemenin Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinde kullanımının yerel yapı geleneklerinden ziyade bilinçli bir tercih olduğudur.¹ Kitabın katalog bölümünde 1180-1308 yılları arasında inşa edilmiş 35 yapı ele alınmıştır.² İkinci bölümde katalogda ele alınan yapılarda görülen bezemeler palmet, rumî, lotüs, akan-tüs, birleşik nebati formlar alt başlıklarında bitkisel örnekler, geçmeler, kapalı ve açık geometrik sistemler, yıldız örnekleri alt başlıklarıyla da geometrik düzenlemeler anlatılmıştır. Bezemenin temaları içinde yazı, figürler (heraldik figürler, insan figürü ve kozmolojik tasvirler), silmeler, konsollar, mukarnas, sütunlar, rozet ve küreler de ele alınmıştır.³ Kitaptaki üçüncü bölüm Anadolu Selçuklularının öncüleri ve çağdaş sanat çevreleri başlığını taşımakta olup, öncü kültürel çevreler olarak Gazneli ve Büyük Selçukluların eserlerine dikkat çekilmiştir. Öncü çevrelerden Gazne sanatından figürlü bezemeler ve rumili

1 Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, 2. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s. 1-4.

2 Ögel, *a.g.e.*, s. 5-74.

3 Ögel, *a.g.e.*, s. 75-103.

düzenlemeler ve kufi yazılı panoların alındığı belirtilirken, Büyük Selçuklu sanatının Anadolu Selçuklu bezemesine daha çok geometrik bezemelerde kaynaklık etmiş olabileceği ifade edilmektedir. Anadolu'daki geometrik bezemelerin çok benzerlerinin Büyük Selçukluların tuğla tezyinatında görülebileceği ileri sürülür. Özellikle Divriği'deki bezemelerin İran alçı süslemeciliğinden etkilenmiş olduğuna dikkat çekilir. Anadolu Selçuklularına öncü ve çağdaş çevreler olarak zikredilen Suriye ve Irak'taki yapılarda görülen bezemenin izleri Anadolu'da izlenir. Semra Ögel'in Anadolu Selçuklu taş bezemelerini ilişkilendirdiği bir başka kültürel çevre Kafkaslardaki Ermeni ve Gürcü sanatlarıdır. Kaval silmelerin, ilmekli geçmelerin, birtakım figürlü kompozisyon ve bitkisel formların Ermeni ve Gürcü sanatlarında da eş zamanlı olarak görüldüğü karşılıklı örneklerle vurgulanır.⁴

Ögel'in eserinin en önemli kısmı şüphesiz "Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatının Karakteri" başlığını taşıyan dördüncü bölümüdür.⁵ Bu bölümde yazar, bezemelerle mimari arasında ilişki kurarak örneğin Sivas Darüşşifası'ndaki geometrik bezemenin kainat düzenine referans vermesiyle "şifa" arasında bir ilişki kurulabileceğine dikkat çeker. Geometrik bezemeleri ilâhî düzenin, kâinat düzeninin kusursuzluğunun sembolleri olarak görürken, bitkisel süslemeleri organik dünyanın simgeleri olarak algılamaktadır. Benzer geometrik süslemeleri farklı yapı türleri içinde de anlamlandıran yazar örneğin Aksaray Sultanhanı'ndaki bezemelerin, hanın yüksek ve kalın duvarlarının yolcudaki uyandırdığı "emniyet" hissini pekiştirecek bir düzen olduğunu ileri sürer. Bezemelere yönelik hiçbir çağdaş kaynağa referans vermeden, binaların inşa yıllarındaki sosyo-kültürel durum ve siyasi atmosferi dikkate alarak yapılmış olan bu yorumlamaların Divriği Ulu Cami, Erzurum Hatuniye Medresesi ve Konya İnce Minareli Medrese gibi yapılarda tutarlılık sergilediğini belirtebiliriz. Başta belirttiğimiz gibi bezemelere yönelik çağdaş metinlerde hiçbir kayıt olmaması bazıları spekülasyon de olsa araştırmacıları bu tür yorumlara itmektir.

Sonuçta yazar, Selçuklu mimarisinin mekânsal sorunları çözme iddiasında olmadığını, görülen tezyinatın ne yerel geleneklerle ne de komşu Ermeni ve Gürcü yapılarında görülenlerle kıyaslanamayacak kadar kendine özgü bir şahsiyet taşıdığını vurgular. Sanatkârlar ve kurucularla ilgili yorumlardan sonra eser, Selçuklu taş tezyinatının eğer öncüleri aranacaksa bunların Gazne sanatı, İran ve Şam, Musul çevresindeki Büyük Selçuklu yapılarında olduğu görüşü ve Selçuklu taş tezyinatının motif ve kompozisyon anlayışı bakımından yoğun olarak Karamanoğlu yapılarında devam ettirildiği kanaatiyle⁶ bitirilir.

4 Ögel, *a.g.e.*, s. 104-128.

5 Ögel, *a.g.e.*, s. 129-138.

6 Ögel, *a.g.e.*, s. 139-155.

Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı* adlı eserinden 20 yıl sonra yayınlanan *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler* adlı iki bölüm halinde düzenlenen kitabında, aradan geçen zaman içinde ortaya konmuş yeni yayınları da dikkate alarak Selçuklu bezemelerinde bazı ikonografik analizler yapmıştır. Özellikle evren ve kainat tasavvurunun Selçuklu yapılarının plan ve bezemelerine nasıl yansıdığı/yansıtıldığı üzerinde duran evren veya kainat anlatımlarının Selçuklu yapılarında daha çok geometrik düzenlerle ortaya konulduğunu vurgularken, Kindî, Muhyiddin-i Arabî, Yusuf Has Hacib, Sadreddin Konevî, İbn Bîbî gibi Ortaçağ Türk-İslâm düşünürlerinin anlatımlarını kendi önermelerine dayanak yapar.

Anadolu Türk mimarisinde taş süslemenin, özellikle Ortaçağ dilimi içinde en dikkat çekici konusu olan figüratif kompozisyonla ilgili bilhassa Gönül Öney'in çalışmaları dikkat çekicidir. Adı geçen yazarın *Anadolu Selçuklularında Kuş Figürleri* (1964) başlıklı doktora ve *Anadolu Selçuklularında Heykel, Figürlü Kabartma ve 14.-15. Asırlarda Devamı* (1966) başlıklı doçentlik tezlerinde ele alınan figürlerin neredeyse tamamı makalelerle tanıtılmıştır. Bibliyografya kısmında isimlerini vereceğimiz bu makalelerde yazar, taş malzeme dışında da örnekleri bulunan figürlerin biçim ve üslûp özelliklerini anlattıktan sonra bu motiflerin simgesel anlamları üzerinde durur ve pek çoğunu İslâm öncesi Türk inançlarıyla ilişkilendirir. Gerçek hayvan motifleriyle ilgili olarak orijinal kaynaklardan Kemaleddin ed-Demirî'nin *Hayâtü'l-hayevân* adlı eserinden referanslar görülmez. Hamza Gündoğdu'nun da *Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik* başlıklı bir doktora tezi (1979) ve konuyla ilgili yayınları vardır.

Ortaçağ Anadolu Türk mimarlığında taş süslemenin görüldüğü en önemli bölümlerden biri olan mihraplara yönelik en kapsamlı çalışma Ömür Bakırer'e aittir. *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları* başlığını taşıyan eserde mihrapların taş süslemeleri, silmeler, geometrik geçme ve örgüler, basit geometrik şekiller, bitkisel kompozisyonlar ve yazı kompozisyonları olarak ele alınır. Farklı yapı türlerinden seçilmiş 58 taş mihrapta geometrik bezemelerin daha çok bordürlerde ve niş alt bölümünde, nadiren de köşeliklerde bulunduğu, bitkisel örneklerin bordürlerle birlikte köşeliklerde tercih edildiğine değinilerek portallerle mihrapların bezeme programları arasında benzerlik olduğuna dikkat çekilir.⁷

Yıldız Demiriz Osmanlı'nın Beylikler devrine ait mimari süslemesi üzerine hazırladığı kapsamlı eserinde, dönemin taş süslemesini teknik ve malzeme yönünden kabartma, şebeke ve renkli taş ya da benzeri malzemeye kakma olarak üç grupta ele alır. Şebekelerle ilgili olarak Hüdevendigâr Zaviyesi, İznik

⁷ Ömür Bakırer, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976, s. 85-104.

Yeşil Cami, Milas Firuz Bey Zaviyesi ve İznik Mahmut Çelebi Camii'ndeki örnekleri ele alır. Renkli taş işçiliğinde ise Amasya Bayezid ve Yörgüç Paşa zaviyelerini, Osmancık Koca Mehmet Paşa Zaviyesi, Edirne Şah Melek Paşa Camii, Edirne Eski Cami ve Edirne Üç Şerefeli Cami'deki uygulamaları değerlendirir. Edirne yapılarında renkli taş veya renkli tuğlanın kakma olarak, Amasya yapılarında ise kemer örgülerinde dönüşümlü kullanıma işaret edilir. Bu dönem taş süslemesinde en zengin örneklerin kabartmalar olduğuna dikkat çekilerek bunların yuvarlak, sivri ya da düz profilli olarak neredeyse tamamının alçak kabartma tekniğiyle yapıldıkları ileri sürülür. Erken dönemi simgeleyen yapı olarak gerek motif ve kompozisyon zenginliği gerekse de olgun mukarnas bezemeleriyle İznik Yeşil Cami'ye vurgu yapılır. 15. yüzyıl yapılarının taş süslemesinde ağırlıklı olarak rumî-lotüs-palmet grubu bitkisel düzenlemeler ile mukarnasların yoğunluğuna dikkat çekilir. Özellikle Bursa Yeşil Cami'de rumî-lotüs-palmetin yanı sıra hatayî tarzı motiflerin de kullanılmış olduğu ifade edilerek, özellikle rumîli düzenlemelerin tüm dönem içinde en olgun örneklerinin bu yapıda görülebileceği belirtilir. Taş dışında tuğla, çini, ahşap, alçı, kalemşi gibi farklı malzemelerdeki teknikleri, motif ve kompozisyonları inceleyen, ustalar-atölyeler hakkında bilgi veren, öncü ve çağdaş çevrelerle bunların etkilerini analitik bir bakış açısıyla ele alan Demiriz'in çalışması önemini hâlâ korumaktadır.⁸

Gerd Schneider'in bezemeye ilgili çalışmalarda daha çok çizimleriyle referans verilen *Geometrische Bauornamente der Seldschuken in Kleinasien (1980)* ve *Pflanzliche Bauornamente der Seldschuken in Kleinasien (1989)* adlı eserleri Selçuklu döneminin tüm malzemeleri üzerindeki uygulamaları kapsamaktadır. Biri geometrik diğeri bitkisel bezemeyi içeren iki eserinde de yazar kompozisyonları tematik olarak gruplandırmış ve oldukça zengin çizimlere yer vermiştir. Ölçeklendirilmemiş olan bu çizimlerde bezemelerin kompozisyon düzenleri ve oluşumları şematik çizimlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinde taş süslemenin en yoğun görüldüğü mimari öge olan taçkapılara yönelik olarak yapılmış spesifik bir çalışma Rahmi Hüseyin Ünal'a aittir. Yazarın 1968 yılında doçentlik tezi olarak hazırladığını belirttiği *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar* adlı eseri taçkapıları, profiller, kavsaralar, kuşatma kemerleri, örtü şekilleri, mihrabiyeler, köşe sütunçeleri, gülbezek ve kabaralar gibi unsurlarına göre ele almaktadır. Bezemeler ise silmeler, geometrik, bitkisel, karma ve figürlü süsleme olarak dört ana başlıkta değerlendirilmiştir. Taçkapılardaki unsurlardan hangilerinin bezeme, hangilerinin strüktürel olduğunun belirlenmesinin zorluğuna değinen yazar, geometrik süslemeleri geçmeler ve yanlarda da devam

8 Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme. Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s. 11-13.

ettirilebilen örnekler olarak ele alır. Yanlarda devam ettirilebilen örnekler, düzgün ve karmaşık kırık hatlardan oluşanlar, yıldız örnekleri, yarım yıldızlı örnekler, mukarnaslar ve yazı taklidi şeritler olarak gruplandırılır. Bitkisel süslemenin 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra kompozisyon olarak çok katmanlılaşığına, baroklaştığına ve sapların geometrik düzenlemelerdeki şeritler gibi işlendiğine dikkat çekilerek, motif olarak palmet, lotüs, akantüs ve rumilerin taçkapı bezemesinde geçirdiği evrim anlatılır. Karma süsleme başlığı altında bazı taçkapılarda görülen geometrik ve bitkisel düzenlemeli kompozisyonlar ele alınmaktadır. Figürlü bezemelerde, bazı figürlerin Selçuklu sultan arması olarak kullanılmış olabileceğine değinen yazar, toplu figüratif anlatımlar Uygur hayvan takvimiyle ilişkilendirilse bile kompozisyonlardaki bazı hayvan figürlerinin takvimde yer almadığını ileri sürer.⁹

Anadolu Türk mimarisinde taşın yanı sıra tüm malzemelerde karşımıza çıkan geometrik süslemelere ilişkin en özgün çalışma Selçuk Mülayim'in *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler. Selçuklu Çağı* adlı eseridir. Mülayim, Emevî ve Abbâsî dönemi erken İslâm sanatı içindeki geometrik bezemeli örneklerin daha çok Akdeniz kültür havzasıyla yoğrulmuş olduklarını, bezemedeki asıl gelişimin 11-12. yüzyıllarda Horasan ve İran'da başlayıp Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya ulaşarak sağlandığını belirtir ve 11-12. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar geometrik süslemenin kronolojik bir gelişimini sunar.¹⁰ Geometrik süslemelerin "malzeme ve teknik" başlığında incelendiği bölümde, taş malzemede Amasya Halifet Gazi Türbesi gibi (1145) erken tarihli örneklerde hem teknik hem de tematik olarak uyumsuzluğun görüldüğü bir acemilikten bahsedilebileceği ileri sürülür. 1180 tarihli Divriği Kale Camii taçkapısında tuğla şekilli taşlarla biçimlendirilmiş altugenlerin oluşturduğu geçmeler, gamalı haçlarla bezenmiş sütunçeler ve sekizgenlerin geçmesiyle oluşan yıldız düzenlerinin, bir gelişimin müjdecisi olarak algılanabileceği ifade edilir. Dunaysır Ulu Camii'ndeki bezemelerden hareketle Güneydoğu Anadolu yapılarında geometrik süslemenin biçim ve oymalarında farklılık görüldüğü, yer yer ajura yaklaşan tekniğin yerel geleneklerle açıklanabileceği ileri sürülerek bu özelliklerin 13. yüzyılda Orta Anadolu'ya kadar uzanacağı vurgulanır. Tercan Mama Hatun Türbesi'ndeki geometrik tezyinatın da Doğu Anadolu'nun yerel bezeme gelenekleriyle izah edilebileceğine değinilir. Divriği Külliyesi'ndeki geometrik kompozisyonlu taş süslemenin, Selçuklu taş süslemeciliğinin ortak üslûbundan ayrılan nitelikler gösterdiği belirtilerek, bezeme konularında ve oyma tarzlarında görülen çeşitlilik ve yaratıcılığın onu ünük kıldığına dikkat çekilir. Kayseri'de Hunat Hatun ve Hacı Kılıç camilerinin taçkapılarında görü-

9 Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1982, s. 83-108.

10 Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler. Selçuklu Çağı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, s. 15-46.

len geometrik kompozisyonların yüzeysel fakat sert konturlu şeritlerle oluşturulması bakımından bölgesel bir atölyenin ürünü oldukları belirtilir. Farklı renk taş malzemeyeyle oluşturulmuş geometrik bezemelerin Zengilerden gelen bir üslûp olduğu kabul edilirken, 15. yüzyılda ortaya çıkan şebekelerin geometrik kompozisyonlu örnekler olarak, taçkapı, mihrap gibi unsurların süslenmesinde bitkisel motiflerin ağır basması sonucu ikinci planda kalmış geometrik süslemelerin aktarıldığı bir öge olduğu sonucuna varılmıştır.¹¹

Geometrik süslemeleri Güney ve Güneydoğu Anadolu, Kuzey ve Kuzeydoğu Anadolu, Orta ve Batı Anadolu bölgelerindeki eserler kapsamında ele alarak bölgesel özellikleri belirleyen çalışma¹², kompozisyonların kırık, eğri ve düz çizgilerle, üçgen, dörtgen, altıgen, sekizgen gibi kapalı şekillerin belirli bir düzen içinde kaynaştırılmasından meydana geldiklerini belirler. Tüm geometrik kompozisyonların, bordürler, sonsuz ve merkezî karakterli olarak üç grupta ele alınabileceğini ileri süren yazar, merkezî karakterli kompozisyonların da aslında sonsuz karakterli olarak değerlendirilebileceğini ve bordürlerde de zaman zaman sonsuz karakterli kompozisyonlardan alınmış düzenlerin uygulandığını vurgular.¹³ Anadolu Selçuklu geometrik bezemelerini çeşitli tipolojik çözümlenmelerle değerlendiren yazar bu bezemelere yüklenen simgesel anlamların zaman zaman çelişkiler arz ettiğini öne sürer. Gamalı haç, yıldız ya da daire gibi tek motiflere yüklenen anlamların, bu motiflerle oluşturulan kompozisyonlara yüklenemeyeceğine, İslâm öncesi Türk inançlarının izinin geometrik tezyinata aranamayacağına dikkat çekerek, İslâm tasavvufundan kaynaklanan “vahdet-i vücûd” gibi felsefi düşüncelerin gelişimiyle bezemenin gelişimi arasında zamansal paralellik olmadığını belirtir. Bu kompozisyonların Gazneliler ve Karahanlılardan Büyük Selçuklulara, onlardan da Azerbaycan üzerinden Anadolu’ya geldiğine ve meandr dışında yerel motifler barındırmadığına dikkat çeker.¹⁴

Görev yaptığı uzun yılları adıyla anılan bir çağa dönüştüren Mimar Sinan’ın yapılarında taş bezeme, büyük ustanın 400. ölüm yıldönümünde hazırlanan bir kitapta Yıldız Demiriz tarafından anlatılmıştır. Demiriz, “Sinan’ın Mimarisinde Bezeme” başlıklı makalesinde, Sinan yapılarının temel inşa malzemesinin köfeki taşı ve beyaz mermer olduğunu belirterek, bezemenin hiçbir zaman mimariyi gölgede bırakmadığını vurgular. Taş süslemenin dış cephede korniş veya frizlerdeki palmet dizileri ve minare gövdesindeki kabartmalar şeklinde görüldüğü belirtilir. Zengin silmelerle çerçevelenen taçkapı nişlerinin kum saati tipi kaide ve başlığa sahip sütunçelerle sınırlandığı

11 Mülayim, *a.g.e.*, s. 53-56.

12 Mülayim, *a.g.e.*, s. 61-65.

13 Mülayim, *a.g.e.*, s. 67-75.

14 Mülayim, *a.g.e.*, s. 80-95.

ve bu sütunçelerin bazen renkli mermerle, bazen de yüzeyleri bitkisel kabartmalarla süslenmiş olarak düzenlendikleri ifade edilir. Taş bezemenin yer aldığı başlıkların mukarnas ve baklavali olmak üzere iki türünün olduğu kaydedilerek iç mekândaki taş bezemeli iki öğeden mihrapların büyük bölümünün çinili bir duvara açılmış sade birer niş oldukları hatırlatılır. Taş bezemenin tüm Sinan yapılarındaki en gösterişli örnekleri minberlerde yer alır. Kafes oyma tekniğinde işlenmiş korkuluk ve üçgen aynalıklar karakteristiktir. Aynalıklarda kafes oyma dışında kalan yüzeylerde rumî ve hatayîli zengin bitkisel düzenlemeler yer alır. Renkli taş işçiliğinin, kemer taşlarının dönüşümlü kullanımının yanında en zengin örnekleri, bazı yapılarda (Süleymaniye Cami gibi) pencere zemin döşemesinde geometrik kompozisyonlu olarak uygulananlardır.¹⁵

Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinde taş süslemenin monografik bir çalışmayla ele alınabileceği tek yapı olarak görülen Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası üzerine yazılmış son çalışmalardan biri Doğan Kuban'a aittir.¹⁶ *Divriği Mucizesi, Selçuklular Çağında İslâm Bezeme Sanatı Üzerine Bir Deneme* başlığıyla yayınlanan eserde amacın, adı geçen külliyeinin kurtarılması bağlamında evrensel bir kamuoyu oluşturmak olduğu vurgulanır. Divriği'deki bezemenin analizi yapılırken, Hindistan'dan Anadolu'ya uzanan ve neredeyse her bölgesinde bir Türk hanedanının hüküm sürdüğü çok çeşitli kültürlerin harmanlandığı bir coğrafyadan bahsedilmesi gerektiğine değinen yazar, 12-13. yüzyıl Anadolu'sunda Suriye, Kafkasya, Bizans taş mimari geleneklerinin yaşadığını iddia eder. Selçuklu kavramının ise Afganistan'dan Anadolu'ya uzanan bir coğrafyaya referans verdiğini, bu coğrafya içinde Hint ve Budist geleneklerin Gazneliler, Sasani geleneklerinin ise İran Selçukluları kanalıyla aktarılmış olabileceğini ileri sürer. Selçuklu bezemesindeki yenilik ve yaratıcılığın Akdeniz kökenli değil, Asya kökenli olduğu vurgulanır.¹⁷ Divriği ile Sasanî bezemeleri arasındaki ilişki taş ve alçı süslemelerin benzerliğiyle açıklanır. Selçuklu bezeme sözlüğünün evrenselliğinin savaşlar, ticaret ve gezici ustalar aracılığıyla zaman içinde oluştuğuna dikkat çeken yazar, yapıdaki bezemelerden pagan inançları temsil edenlerin kuş kabartmalarıyla hayat ağacı motifi olduğunu belirtir. Zaman zaman Hint ve Yakındoğu mitolojisine ait öğelere de yer verildiğini ileri sürer.¹⁸

Özellikle taçkapıların, mihrabın ve doğu penceresinin detaylıca anlatıldığı eserde, kuzeydeki taçkapının mimariyi ikinci plana attığı, heykelleşmiş büyük

15 Yıldız Demiriz, "Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1988, s. 468-471.

16 Doğan Kuban, *Divriği Mucizesi, Selçuklular Çağında İslâm Bezeme Sanatı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

17 Kuban, *a.g.e.*, s. 13-23.

18 Kuban, *a.g.e.*, s. 63-91.

yapraklı hayat ağaçlarının yaşamı simgeleyen bir doğa tasvirine dönüştüğü belirtilerek, “Bu soyut bitki dünyası, tıpkı doğa içinde terk edilmiş bir yapının her tarafını saran bitkiler gibi, doğanın mimariyi işgal etmesi izlenimini yaratacak şekilde gerçekleştirilmiştir” şeklinde sonuç kanaatine varılmıştır. Bezemenin yapım süreci anlatılırken önce duvarların örüldüğü, titizlikle perdahlanmış taş yüzeyine desenin kabaca çizilip oyulduğu, detayların ise duvar üzerinde kalfalarca tamamlanmış olduğu belirtilerek bezemenin yerde değil, duvar üzerinde gerçekleştiği, bezemeyle yapı arasındaki organik ilişkiden ve yarım kalmış bezeme örneklerinden hareketle ileri sürülür. Divriği’deki bezemenin, motif ölçekli analizinde Konya, Gürcü, Ermeni mimari geleneklerinden, İran alçı süslemeciliğinden ve Orta Asya anılarından izler taşıyabileceğini, ancak tasarım ve kurgulama açısından orijinal bir yaratma olduğu, kuzey taçkapısından hareketle vurgulanır. Sanatçılar bağlamında, yapıda birden fazla sanatçının çalıştığı, özellikle caminin kuzey taçkapısı ile darüşşifa taçkapısının farklı ustalarca tasarlanmış olduğu belirtilir. Aynı şekilde mihrap ve doğu pencerenin de farklı ustalarca yapıldığına değinen yazar Ahlatlı Hürremşah’ın hem bezemelerin tasarımcısı hem de külliyeinin mimarı olabileceğini iddia eder.¹⁹

Nihayetinde Divriği’deki taş bezemenin tasarım ve biçimsel açıdan; a) Organik dünya metaforu olarak tasarlanmış yüksek kabartma heykel niteliğindeki motif ve düzenler, b) Organik tavrın tam egemen olmadığı oyma ya da alçak kabartma ve soyutlaması artmış motifler, c) Sadece kontur olarak verilen organik biçimler ve d) Bezemesel geometrik düzenler şeklinde değerlendirilebileceği ifade edilir²⁰.

Muhammed Görür tarafından hazırlanan “Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1435)” başlıklı doktora tezi Karamanoğullarından 20, Eretnalılarından 7, Menteşe ve Hamit oğullarından üçer, Saruhan ve Aydın oğullarından birer olmak üzere toplam 35 eseri kapsar. Dönemin taş süslemesinde görülen geometrik kompozisyonlar, çizgi kesişmeleriyle oluşan, geçmeler, çokgenler ve yıldız kompozisyonları olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır.²¹ Bitkisel kompozisyonlar ise rumî, yarım palmet, palmet, lotüs, rumî-palmet, yarım palmet-palmet, palmet-lotüs, rumî-yarım palmet-palmet, rumî-palmet-lotüs, şakayık, hatayi, gülbezek olarak on iki grupta değerlendirilmiştir.²² Ancak bu gruplamanın kompozisyon biçiminden ziyade motif adına göre yapıldığı açıktır. Figürlü kompozisyonlar hayali ve gerçek hayvanlar başlığı altında ele alınmıştır. Karışık kompozisyonlar başlığı altında ise geometrik-

19 Kuban, *a.g.e.*, s. 97-161.

20 Kuban, *a.g.e.*, s. 181-184.

21 Muhammed Görür, “Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1435)”, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1999, s. 295-322.

22 Görür, *a.g.t.*, s. 322-330.

bitkisel, bitkisel-yazı, geometrik-bitkisel-figürlü ve bitkisel-diğerleri şeklinde gruplanmıştır. Yazılı kompozisyonlar taçkapı, pencere ve mihraplarda görülen sülüs, çiçekli kufi, mâklî olmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir. Yazar, sonuç bölümünde, Beylikler dönemi taş süslemesinde Orta ve Güney Anadolu beyliklerinde oyma, eğri kesim ve kafes oyma, Batı Anadolu beyliklerinde ise renkli taş, çini, sırlı tuğla kakma ve mozaik tekniklerinin bir yenilik olarak uygulandığını ileri sürer. Cephe düzenlemeleri ve bezemeleri açısından da Orta ve Batı Anadolu beylikleri arasında farklılıklar olduğuna değinir. Netice olarak Eretna ve Karamanoğulları gibi Orta Anadolu beyliklerinin Selçuklu taş süsleme geleneğini 14. yüzyılın sonuna kadar devam ettirdikleri, Batı Anadolu beyliklerinin ise merkezden uzaklık, ticaret gibi farklı nedenlerden dolayı değişik biçimsel düzenlere ve bezemelere yer vererek erken Osmanlı dönemine geçiş üslûbunu hazırlamış oldukları belirtilir.²³

Anadolu Türk mimarisinde taş süslemeciliğinin Ortaçağ Osmanlı örnekleri Yıldray Özbek tarafından *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme* başlığıyla araştırılmıştır. 38 yapıdaki örneklerden hareketle hazırlanan çalışmada Beylikler devri Osmanlı taş süslemeciliğinde oyma, kabartma, kazıma, boyama, kakma ve almaşık tekniklerin uygulandığı belirtilerek bu tekniklerin bir bölümünün eş zamanlı olarak görüldüğüne işaret edilir. Düz yüzeyli alçak kabartmanın 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilen eserlerde daha yoğun kullanıldığı ve kolayca görülebilecek yüzeylere tatbik edilmediği belirtilerek, çok kurgulu ve çok katmanlı düzenlemelerde motif yüzeylerinin yuvarlak ve içbükey olarak yeniden işlenmeleriyle farklı kurguların algılanmasının kolaylaştırıldığına dikkat çekilir. Kabartma tekniğinde yapılmış bazı kompozisyonların yüzeyinin boyanmış olması (Amasya Yörgüç Paşa gibi) tezhip sanatıyla ilişkilendirilmiştir.²⁴ Dönem yapılarının çoğunda son cemaat yeri veya giriş revağı bulunmasından dolayı Selçuklu'daki gibi anıtsal taçkapı kuruluşlarının olmadığı, taçkapının anıtsal ve bezemeli örneklerinde ise (Bursa Yeşil Cami gibi) son cemaat yerinin inşasından vazgeçildiği, Selçuklu'dan farklı olarak yapıların beden duvarlarına açılan pencerelerin alınlıklarının bezenecek yüzeyler olarak kabul edildiği ifade edilir. Hatta pencerelerin atkı taşlarının tavanlarının (soffit) dahi bezemeli örnekleri olduğu belirtilir. Ortaçağ taş süslemeciliği içinde Osmanlı'yı Selçuklu'dan ayıran formlar içinde korkuluk levhalarını gören yazar, bu levhaların biçim olarak Bizans'la, bezeme olarak Selçuklu'yla ilişkilendirilebileceğini ileri sürer. Aynı şekilde İznik Yeşil Cami revak girişindeki kapı düzenlemesinin de Bizans mimarisiyle ilişkili olabileceği sonucuna varır. Selçuklu da ve pek çok çağdaş beylikte görülmeyen taş minberlere dikkat çekilerek Edirne Eski Cami'deki taş minberin muhteme-

²³ Görür, a.g.t., s. 466-487.

²⁴ Yıldray Özbek, *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s 508-514.

len Bursa'nın Karamanoğullarınca kuşatılmasından ve yakılmasından sonra 1414 yılında yapılmış olabileceğine işaret eder.²⁵ Bu dönemin bezemelerinin Bizans, Memlûk ve Timurlu gibi çağdaş kültür çevrelerinden izler taşıdığına değinilerek, Selçuklu'dan farklı olarak figürün hiç kullanılmamış olması bir "çağ modası" olarak kabul edilir. Dönem içindeki taş bezemenin, oluşum (1300-1380), gelişim (1380-1420) ve değişim (1420-1450) şeklinde üç dönemde ele alınabileceği, başkent ve taşra üslûplarının oluşmadığı, Memluk etkilerinin Suriye çevresinden gelen sanatkarlar aracılığıyla açıklanabileceği ifade edilirken, Timurlu etkilerinin sanatçıyla birlikte (*Bursa Yeşil Cami*) çini, kumaş, kitap gibi taşınabilir nesnelere yoluyla da Anadolu'ya ulaştığı sonucuna varılır. Bizans etkilerinin bezemede değil, bezemenin bulunduğu korkuluk levhası, giriş revaklarındaki söveli kapı tasarımlarında olduğu belirtilir. Osmanlı taş süslemelerinin dönem Anadolu'sunun siyasi yapısında görülen çok parçalılığa paralel olarak homojen bir yapı arz etmediği ileri sürülür.²⁶

Genel Yayınlar:

- Açıkyıldız, Birgül, "19. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Neo Gotik Üslûp", Bilim Uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1997.
- Aktemur, Ali Murat, "Anadolu Selçuklu Devri Selçuklu Yapılarında Taş Süslemeciliği", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1999.
- Arık, Oluş, "Baslangıç Devri Anadolu Türk Mimari Tezyinatının Karakteri", *Malazgirt Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1972, s. 173-177.
- Arseven, Celal Esat, *Les Arts Decoratifs Turcs*, İstanbul, 1950.
- Arslan, Celil, "Ahlat Türk Devri Yapılarında Süsleme", Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997.
- Atasaral, Osman, "Ampir Üslûplu Bazı İstanbul Yapıları", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 1993.
- Avcı, Cahit, "İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesindeki Selçuklu Taş Eserleri", *Sanat Dünyamız*, 1984, sy. 29, s. 6-12.
- Aydın, Tevhide, "Erzurum Çifte Minareli Medrese Taş Süsleme Örnekleri", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2008.
- Aykal, Demet vd., "Tarihi Diyarbakır Surlarında Medeniyetlerin Taş Süslemeye Etkileri", *Hanlar-Kervansaraylar Geleneksel & Modern Mimaride Taş Sempozyumu*, Antalya, 2008, s. 105-112.
- Bacque-Grammont, Jean Louis, "Osmanlı Döneminde Mermer Kullanımı Hakkında Bazı Düşünceler", *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1994, c. 5, s. 1927-1930.

²⁵ Özbek, a.g.e., s. 514-531.

²⁶ Özbek, a.g.e., s. 647-653.

- Bakırer, Ömür, "Materials of Contruction in Otoman Architecture. The Use of Colored Marbles", *Seventh International Congress of Turkis Art*, Warsaw, 1990, s. 29-36.
- Bakırer, Ömür, "Divriği Ulu Camisi ve Darüşşifası'nda Yapıdan Gelen İzlerin Düşündürdükleri", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2001, c. 1, s. 73-83.
- Bakırer, Ömür, "Selçuklu Döneminde İnşa Edilen Bazı Akşehir Yapılarında Malzeme Kullanımı", *Haşim Karpuz'a Armağan*, Konya: Kılıncım Kitapevi, 2007, s. 51-64.
- Barışta, Örcün, "Eğirdir Dünder Bey Medresesi ve Ajur Tekniği ile Yapılmış Taş İşçiliği Üzerine", *Vakıflar Dergisi*, 1994, sy. 23, s. 113-122.
- Barışta, H. Örcün, "XVI. Yüzyıl Taş İşçiliği Süsleme Temalarına İstanbul'dan Bazı Örnekler", *Vakıflar Dergisi*, 1997 sy. 26, s. 335-346.
- Baş, Gülsen, "Diyarbakır'daki İslâm Dönemi Mimarisinde Süsleme", Doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006.
- Başkan, Çiğdem, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Renkli Taş İşçiliği", *Kültür ve Sanat*, 1985, sy. 8, s. 56-60.
- Bilici, Kenan, "Karamanoğlu Beyliği'nin Mimari Tezyinatı", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1985.
- Bulat, Serap, "Doğubayezid İshakpaşa Sarayı Taş Süslemeleri", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1999.
- Carcaredec, Marie de, "Selçuk Taş İşçiliği", *Sanat Dünyamız*, 1995 sy. 5, s. 3-11.
- Cıda, İsa, "İstanbul Bayezid Cami Taş Süslemeleri", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2005.
- Cimilli, Hatice Canan, *Türk Süsleme Sanatında 17. Yüzyıl Taş Süslemesi*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1996.
- Çakmakoğlu, Alev, "İstanbul Türk Mimarisinde Renkli Taş Süslemeleri", *Türkiyemiz*, 1983, sy. 40, s. 1-12.
- Çelik, Gözde, "Sultan Abdülmecid Camileri ve Süslemeleri", *Sanat Tarihi Defterleri*, 2003, sy. 7 s. 67-111.
- Demiriz, Yıldız, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I. Erken Devir (1300-1453)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Demiriz, Yıldız, "Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1988, s. 465-474.
- Doğanay, Aziz, "Osmanlı Mimarisinde Tezyinat", *Osmanlı*, c. 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 324-334.
- Doğanay, Aziz, "Taş İşçiliği ve Profiller", *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, S. Mülayim (ed.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2007, s. 151-188.
- Durukan, Aynur, "Ak Han'ın Süsleme Programı", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar. Güner İnal'a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 143-160.

- Dursun, Şükrü, "Anadolu Selçukluları Dönemi Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Edhem Pacha, *L'Architecture Ottomane*, Constantinople, 1873.
- Erdmann, Kurt, *Das Anatolische Kervansaray des 13 Jahrhunderts*, c.1-2, Berlin, 1961.
- Erdmann, Kurt, "Ornamente der Seldschukischen Karavansaray in Anatolien", *XIX. Deutscher Orientalistentag*, Wiesbaden, 1977, s. 1595-1612.
- Eroğlu, Süreyya, "Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları", Doktora tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2006.
- Ettinghausen, Elizabeth, "Some Decorative Schemes in the Religious Architecture of Sinan", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları 1996, s. 333-346.
- Gabriel, Albert, *Monuments Turcs d'Anatolie*, c. I-II, Paris, 1931-1934.
- Gök, Sevinç, "Balat İlyas Bey Camiinin Taş Süslemeleri Hakkında Bir Araştırma", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Gönül Öney'e Armağan*, İzmir 2002, s. 309-320.
- Görür, Muhammed, "Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme 1300-1435", Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1999.
- Görür, Muhammed, "Amasya Gök Medrese Camii Taş Süsleme Programı", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000, c. 2, s. 1-10.
- Görür, Muhammed, "Balat İlyas Bey Camii Cephe Düzenlemesi ve Pencere Süslemeleri", *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 253-268.
- Görür, Muhammed, "Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme", *Türkler*, c. 8, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 46-61.
- Güler, Gül, "Ani Ortaçağ Eserlerinde Taş Süsleme", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara 2001.
- Gündoğdu, Hamza, "Sivrihisar Alemşah Kümbeti'nin Mimarisi, Geometrik ve Figürlü Plastik Süslemeler Üzerine", *Vakıflar Dergisi*, 1982, sy. 16, s. 135-142.
- Gündüz, Sema, "Karatay Han Portalleri Süsleme Programı", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1999.
- Gürsoy, Durmuş, "Amasya Merkezde 13. Yüzyıl Selçuklu Yapılarında Taş Süsleme Programı", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2005.
- İlkhan, Duygu, "İstanbul Nişantaşı ve Teşvikiye Semtlerindeki Cephe Dekorasyonunda Art Nouveau", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2003.
- İpekoğlu, Gül, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Yeni Bir Anlayış: Art Nouveau", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1990, sy. 9, s. 9-14.

- Kuban, Doğan, *Divriği Mucizesi Selçuklular Çağında İslâm Bezeme Sanatı Üzerine Bir Deneme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Kuşoğlu, Zeki, "Gaziantep Yöresi Taş İşçiliği", *Osmanlı*, c. 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 356-359.
- Kutluay, Sevgi, "Divriği Ulu Cami ve Darüşşifasının Taş Süsleme Programı", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1988.
- Kürkçüoğlu, Cihat, "Şanlıurfa İslâm Mimarisinde Taş Süsleme", Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 1998.
- Mülayim, Selçuk, "Selçuklu Süslemeciliğinde Tematik Sınıflama", *AÜDTCF Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, Ankara, 1982, s. 495-508.
- Mülayim, Selçuk, "Selçuklu Süsleme Sanatı", *Selçuklu Devrinde Kültür ve Medeniyet*, Kayseri, 1991, s. 81-135.
- Ögel, Semra, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967.
- Ögel, Semra, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, İstanbul: Sandoz Yayınları, 1986.
- Öner, Sema, "İstanbul'daki Meydan Çeşmelerindeki Süsleme", Bilim Uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1981.
- Öney, Gönül, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1992.
- Önge, Yılmaz, "Osmanlı Taş Mimarisinde Boyalı Taş Tezyinat", *Önasya*, 1971, 6/67-68, s. 6-7.
- Özbek, Yıldırım, *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Özdemir, Nurdane, "Anadolu Selçuklularında Heykel Sanatı", *Kültür ve Sanat*, 1997, sy. 36, s. 54-57.
- Özdemir, Nurdane, "Osmanlı Dönemi Türk Sanatında Bezeme Grupları", *Kültür ve Sanat*, 1998, sy. 37 s. 60-65.
- Parvillee, Leon, *Architecture et Décoration Turques au XVe Siecle*, Paris, 1874.
- Rogers, Michael, "Seljuk Architectural Decoration at Sivas", *The Art of Iran and Anatolian From the 11th to the 13th Century*, London, 1974, s. 13-27.
- Rogers, J. Michael, "Archirectural Decoration in the Age of Sinan", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996, s. 285-296.
- Şengül, Ömer, "Süslemeleri Açısından Celaleddin Karatay Hanı", Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997.
- Tayanç, M. Memduh, "Osmanlı Türklerinde Taş Rozas ve Rozetler", *VI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1967, s. 487-488.
- Tayanç, M. Memduh, "Cedlerimiz Çiçek Sevgisi ve Mermerlere İşlenmiş Şaheser", *Tarih Konuşuyor*, 1966, 26/3, s. 2131-2132.

- Temuçin, Serap, "Erken Osmanlı Mimarisinde Taş Süsleme", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1988.
- Tunçer, Orhan Cezmi, "Taşın Bezeme Şekli Üzerine Düşünceler", *VII. Vakıf Haftası. Konuşmalar ve Tebliğler*, Ankara 1990, s. 231-246.
- Yazıcı, Mustafa, "Selçuklu ve Osmanlı Mimarisinde Tezyinatın Mukayesesi", *Mesleki ve Teknik Öğretim*, 1970, 18/208, s. 32-33.

Etkileşim-İlişkiler

- Arel, Ayda, "Menteşe Beyliği Mimarisi'nde Latin Etkileri", *Uluslararası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999, c. 1, s. 167-179
- Bakırer, Ömür, "Nigde Sungur Bey Camisi'nin Taçkapı ve Pencereleeri İçin Bazı Düşünceler", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 73-84.
- Beyazıt, Mustafa, "Ak Han Bezemelerinin Orta Asya Kültürü ile Bağlantısı", *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri. Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 67-89.
- Cantay, Tanju, "XV. Yüzyıl Osmanlı Sanatında Görülen Timurlu Sanatı Etkileri", *Ulug Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1996, s. 103-107.
- Çaycı, Ahmet, "Korkuteli (İstanoz) Tarihi ve Korkuteli Alaaddin Cami Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2004, sy. 16, s. 107-128.
- Çoruhlu, Yaşar, "Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatında Orta Asya ile Bağlantılar", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 1988.
- Denny, Walter, "Points of Stylistic Contac in the Architecture of Islamic Iran and Anatolia", *Islamic Art*, 1987, sy. II, s. 27-43.
- Doğan, Nermin Şaman, "Kültürel Etkileşim Üzerine: Karamanoğlu-Memlûkluk Sanatı", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, 23/1 s. 131-149.
- Doğan, Nermin Şaman, "Karaman'daki Yapıların Taş Süslemesinde Etkileşim", *Sanatta Etkileşim*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 230-235.
- Doğan, Nermin Şaman, "Bezemeye Bakış: Anadolu'da İlhanlı İzleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 20/1, s. 150-166.
- Kiel, Machiel, "Cross-Cultural Contacts in 14th Century Anatolia: Gothic Influences on the Architecture of the Turcoman Principalities of Western and Central Anatolia (Examples From Antalya, Bergama, Istanoz, Nigde and Peçin)", *Sanat Tarihi Defterleri*, 2006, sy. 10, s. 67-89.
- Ögel, Semra, "Anadolu Selçuklu Tezyinatının Önemli Bir Kaynağı: Gazne Sanatı", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 1964, sy. II, s. 197-205.

- Öney, Gönül, "İran Selçukluları İle Mukayeseli Olarak Anadolu Selçuklularında Atlı Av Sahneleri", *Anadolu (Anatolia)*, 1967, sy. 11, s. 121-159.
- Tanman, Baha, "Erken Dönem Osmanlı Mimarlığında Memlûk Etkileri", *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras"*, İstanbul: YEM Yayınları, 2000, s. 82-90.
- Tanman, M. Baha, "14-15. Yüzyılların Anadolu Türk Mimarlığında Gotik Etkiler", *Afife Batur'a Armağan*, İstanbul: Literatür Yayınları, 2005, s. 218-228.
- Yetkin, Şerare, "Anadolu Selçuklularının Mimari Süslemelerinde Büyük Selçuklulardan Gelen Bazı Etkiler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1966-1968 sy. 2, 36-48.
- Yetkin, Şerare, "Sultan Alp Arslan Devrine Aid Bir Kümbet Süslemesinin Başka Çevrelerdeki Etkileri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1971 sy. 2, 115-120.

Taçkapılar (Portal), Minberler, Mihraplar, Kürsüler, Şadırvanlar vd.

- Arel, Hilmi, "Divriği Ulu Camii Kuzey Portalinin Mimari Kuruluşu", *Vakıflar Dergisi*, 1962 sy. 5, 99-112.
- Arel, Hilmi, "Divriği Ulu Camii Tekstil Kapısı ve Diğerleri", *Vakıflar Dergisi*, 1962, sy. 5, 113-125.
- Bakırer, Ömür, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976.
- Bakırer, Ömür, "A Review of the Portal in Anatolian Seljuk Architecture: Architectural or Symbolic Preferences?", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 2008, sy. 2, s. 53-68.
- Bayat, Ali Haydar, "İsa Bey Cami Minberi 1375", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu Bildirileri (4-6 Eylül 1997)*, İzmir 1998, s. 275-181.
- Bilici, Kenan, "Karaman İbrahim Bey İmareti Çeşmesi", *AÜDTCF Dergisi*, 1998, sy. 32/1-2 s. 105-125.
- Bostan, Selen B., "Gevher Nesibe Darüşşifa Taçkapısı Üzerine Bir Yorum", *Sanat Yazıları Zafer Bayburtluoğlu'na Armağan*, Kayseri: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2001, s. 97-101.
- Brend, Barbara, "Composition and Decoration of Some Pre-Ottoman Portals in Anatolia", Bilim Uzmanlığı tezi, Londra Üniversitesi School of Oriental and African Studies, 1977.
- Brollo, Federica A., "Ottoman Fountains: A Comparative Study on The Şadırvan Fountains Inside The Courtyard of İstanbul Royal Mosques (16th-18th Centuries)", *Rüçhan Arık-Oluş Arık Armağanı*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2007, s. 191-198.
- Çakmak, Şakir, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2001.

- Çakmak, Şakir, "Erken Dönem Osmanlı Taçkapılarında Taş İşçiliği", *Hanlar-Kervansaraylar Geleneksel & Modern Mimaride Taş Sempozyumu*, Antalya 2008, s. 51-59.
- Denknbant, Ayşe, "Anadolu Selçuklu Dönemi Mihrapları İçinde Yeni Bir Örnek: Kırşehir Kesikköprü Kervansarayı Mihrabı", *Rüçhan Arık-Oluş Arık'a Armağan*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, 2007, s. 273-289.
- Doğan, Nermin Şaman, "Alanya-Obaköy Medresesi Portal Süslemeleri. İkonografik Bir Çalışma", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000, c. 2, s. 223-229.
- Durukan, Aynur, "Anadolu Selçuklu Portallerinde Biçim ve Estetik", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Gönül Öney'e Armağan*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 261-274.
- Gündüz, Sema, "Karatay Han Portalleri Süsleme Programı İkonografisi", *Ortaçağ'da Anadolu. Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 291-306.
- İnal, Güner, "Bozüyük Kasımpaşa Camii Kürsüsünün Sütun Kabartmalarıyla İlgili Bazı Yorumlar", *Bellekten*, 1979, sy. 169, s. 49-71.
- Ögel, Semra, "Bir Selçuklu Portaller Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portalı", *Yıllık Araştırmaları Dergisi*, 1957, sy. II, s. 115-127.
- Ögel, Semra, "18. Yüzyıl Mihrap Dekorasyonları", *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı*, İstanbul: Sanat Tarihçileri Derneği Yayınları, 1998, s. 183-192.
- Önder, Mehmet, "Konya'da Alevi Sultan Mescidi ve Mihrabı", *Vakıflar Dergisi*, 1958, sy. 4, 241-244.
- Özbek, Yıldırım, "The Minber of Edirne Old Mosque", *Actes du IIeme Congres du Corpus D'archeologie Ottomane Dans Le Monde*, A. Temimi, (ed.) Zaghuan, 1998, s. 193-202.
- Özbek, Yıldırım, "Amasya Mehmet Paşa Camiinin Minberi", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000, c. 2, s. 147-154.
- Şimşir, Zekeriya, "Konya'da Yıkılan Alevi Sultan Mescidi'nin Mihrabı", *Uluçam Armağanı*, Ankara: Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları, 2008, s. 291-297.
- Top, Mehmet, "Erken Dönem Osmanlı Mihrapları (XIV-XV. Yüzyıl)", Doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1997.
- Tuncer, Orhan Cezmi, "Kayseri Yedi Selçuklu Taçkapısında Geometrik Düzen", *Vakıflar Dergisi*, 1997, sy. 26, s. 105-152.
- Ünal, Rahmi Hüseyin, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Wolper, Ethel Sara, "Portal Patterns in Seljuk and Beylik Anatolia", *Aptullah Kuran İçin Yazılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 65-80.

Zeren, Esmâ Şaziye, “Erzurum Çifte Minareli ve Yakutiye Medreselerinin Bazı Çağdaş ve Benzer Anadolu Yapılarının Ön Yüz Taçkapı Süslemeleri ile Karşılaştırılması 13. ve 14. Yüzyıl”, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1996.

Taşçı İşaretleri:

Bakırer, Ömür, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taşçı İşaretleri”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Gönül Öney’e Armağan*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 59-70.

Binan, Can-Binan, Demet Ulusoy, “Ağzıkara Han Örneğinde Anadolu Selçuklu Dönemi Taşçı İşaretlerinin Belgelenmesi Üzerine Sistematik Bir Yaklaşım”, *Adalya*, 2009, sy. 12, s. 319-345.

Çayırdağ, Mehmet, “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri”, *Türk Etnografya Dergisi*, 1982, sy. 17, s. 79-108.

Kuşevleri:

Altıntaş, Emine Müderrisoğlu, “Kayseri ve Civarında Bulunan Kuşevleri”, *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 337-351.

Barışta, Örcün, “Anadolu’da Bazı Kuşevleri”, *Aslanapa Armağanı*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996, s. 29-36.

Barışta, H. Örcün, “Osmanlı İmparatorluk Döneminden Kuşevleri”, *Osmanlı*, c. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 476-479.

Barışta, Örcün, “Osmanlı İmparatorluğu Balkanları’ndan Bazı Kuş Evleri”, *Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001, c. 1, s. 107-126.

Merey, Ş. Lemi, “Kuşevleri-Serçesaraylar”, *Fifth International Congress of Turkish Art*, Budapest, 1978, s. 605-612.

Neftçi, Aras, “18. Yüzyıl Kuşevleri”, *Semra Ögel’e Armağan*, İstanbul: Ege Yayınları, 2000, s. 95-106.

Önge, Yılmaz, “Mimar Gözü ile Kuşevleri”, *Kültür ve Sanat*, 1977, sy. 5, s. 88-91.

Yazı:

Avcı, Cavit, “Türk Sanatında Aynalı Yazılar”, *Kültür ve Sanat*, Ocak 1977, sy. 5, c. 20-33.

Bakırer, Ömür, “Kufi Yazıda Geometrik Yorumlar Üzerine Bir Deneme”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, 1982, sy. 1, s. 1-20.

Gedik, Ahmet, “Karatay Medresesi Taçkapısı’ndaki Celi Yazıların Hat Sanatı Bakımından Değerlendirilmesi”, *İSTEM İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi*, 2004, sy. 3, s. 165-189.

- Gün, Recep, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazı Kullanımı*, Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 1999.
- Günüç, Fevzi, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Celi Sülüs Hattı", *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, 25-26 Nisan 1995, Konya 1996, s. 185-205.
- Kuru-Çakmaköğlu, Alev, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Hz. Ali Yazıları", *Millî Folklor*, 2007, sy. 74, s. 46-69.
- Özsayiner, Zübeyde Cihan, "Edirne Selimiye Camii Yazıları", *İlgi*, 1988, sy. 55, s. 9-14.
- Özsayiner, Zübeyde Cihan, "Süleymaniye Camii Yazıları", *İlgi*, 1988, sy. 54, s. 12-14.
- Özsayiner, Zübeyde Cihan, "Şehzade Camii Yazıları", *İlgi*, 1988, sy. 55/53, s. 9-12.
- Şahinoğlu, Metin, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılışı*, Ankara, 1977.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit, "Türk Mimarisinde Yazı", *Türkler*, c. 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 106-119.

Mukarnas:

- Mülayim, Selçuk, "Tarih Kitabeli Bir Mukarnas Başlık", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996, s. 151-162.
- Ödekan, Ayla, *Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri*, İstanbul: İTÜ Yayınları, 1977.
- Ödekan, Ayla, "Mukarnas Ögesinde Bezemesel Çeşitlilik", *Prof. Dr. Kemal Söylemezoğlu'na Armağan*, İstanbul: İTÜ Yayınları, 1982, s. 87-95.
- Ödekan, Ayla, "Some Observations on Mukarnas Decoration at the Portal Coverings of the Sinan Period", *II. Uluslararası Türk ve İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi Bildiriler*, İstanbul: İTÜ Yayınları, 1986, s. 115-124.
- Tuncer, Orhan Cezmi, "Anadolu Taçkapılarında Mukarnas", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2001, c. 2, s. 361-387.

Kozmoloji, Kozmik Semboller ve Diğer Motifler:

- Barişta, Örcün, "Timur Benegi ve Anadolu'dan Bazı Örnekler", *Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2002, s. 17-31.
- Doğanay, Aziz, "Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri", *Divân İlmi Araştırmalar*, 1999, sy. 6, s. 225-234.

- Esin Emel, "The Cosmic Symbolism of the Dracontine Arc and Apotropaic Mask in Turkish Symbolism", *Art and Archaeology Research Papers*, 1973, sy. 4, s. 32-51.
- Esin, Emel, "Evren. Selçuklu Sanatında Evren Tasvirinin Türk İkonografisindeki Kökleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1969, sy. 1, s. 161-182.
- Ettinghausen, Elizabeth, "Woven in Stone and Brick Decorative Programs in Seljuk and Post Seljuk Architecture and Their Symbolic Value", *10th International Congress of Turkish Art*, Geneve 1999, s. 315-325.
- Kalfazade, Selda-Ertuğrul, Özkan, "Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1989 sy. 5, s. 23-34.
- Kırıkçı, Emine, *12-13. Yüzyılların Anadolu Türk Süsleme Sanatında Güneş, Ay ve Yıldız Simgelerinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2002.
- Koyaş, Erdoğan Ferit, "Türk İslâm Sanatında Saadet Düğümü", *Boğaziçi*, s. 15, 1983, s. 17-20.
- Kuru-Çakmakoglu, Alev, "İkonografik Açından Ortaçağ Türk Mimarisinde Yer Alan İstiridye Motifi", *Erdem*, 2008, sy. 52, s. 111-124.
- Ögel, Semra, "18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Sanatında Taş Üzerinde Cennet İmgelerinden Örnekler", *Sanat Tarihi Defterleri*, 1999, sy. 3, s. 73-81.
- Ögel, Semra, "Osmanlı Mimari Tasvirlerinde Hayal ve Gerçek: Cihangir Camii Kabartması", *Afiye Batur'a Armağan*, İstanbul: Literatür Yayınları, 2005, s. 75-78.
- Peker, Ali Uzay, *Anadolu Selçuklularının Anıtsal Mimarisi Üzerine Kozmoloji Temelli Bir Anlam Araştırması*, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1996.

Devşirme Malzeme

- Başgelen, Nezih, "Erzurum İli Pasinler İlçesi Ağçasar Köyünde Devşirme Olarak Kullanılmış Bazı Süslemeli Mimari Parçalar", *Antalya 3. Selçuklu Semineri Bildirileri*, İstanbul, 1989, s. 32-38.
- Demiriz, Yıldız, "Atabey Ertokuş Medresesinde Bizans Devrine Ait Devşirme Malzeme", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1970-71, sy. 4, s. 87-100.
- Doğan, Nermin Şaman, "Isparta ve Çevresindeki Selçuklu-Beylikler Dönemi Yapılarında Devşirme Malzeme Kullanımı", *Vakıflar Dergisi*, 1997, sy. 4, s. 347-354.
- Doğan, N. Ş.-Yazar, T., "Ortaçağ Anadolu-Türk Mimarisinde Devşirme Malzeme Kullanımı", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, 24/1, sy. 65-86.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", *Anadolu (Anatolia)*, 1970, sy. 12, s. 17-38.

- Parman, Ebru-Altınsapan, Erol, “Eskişehir’in Seyitgazi-Kümbet Köyünde Himmet Baba Türbesi ve Devşirme Malzemesi”, *Yıldız Demiriz’e Armağan*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2001, s. 115-128.
- Tanyeli, Uğur-Tanyeli, Gülsün, “Osmanlı Mimarlığında Devşirme Malzeme Kullanımı (16-18. Yüzyıl)”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 4, s. 23-31.

Figüratif Bezemeler:

- Acun, Hakkı, “Eyüp’ten Ejderli Bir Taş Suluk”, *I. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul, 1997, s. 198-201.
- Akalın, Şebnem, “Karataşhan’ın Çeşme Eyvanını Kuşatan Hayvan Figürleri ile İlgili Bazı Yorumlar”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 5, s. 54-61.
- Aslanapa, Oktay, “Türklerde Arma Sanatı”, *Türk Kültürü*, 1964, sy. 16, s. 40-41.
- Baer, Eva, *Shpinxes and Harpies in Medieval Islamic Art*, Jerusalem, 1965.
- Baer, Eva, “A Group of Seljuk Figural Bas Reliefs”, *Oriens*, 1967, sy. 20, s. 107-124.
- Bayat, Ali Haydar, “Sivas ve Divriği Darüşşifalarındaki İnsan Figürleri”, *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, 1995, s. 79-89.
- Bilici, Kenan, “Anadolu Taş Tezyinatında Hayvan Üslubu”, *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, 1983, sy. 2, s. 19-27.
- Boran, Ali, “Divriği Kale Camiindeki Arslan Figürlerinin İkonografik Yorumu”, *Ortaçağ’da Anadolu. Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 123-34.
- Bulut, Lale, “Anadolu Selçuklu Sanatında Maske Şeklinde İnsan Başı Tasvirleri ve İkonografik Kaynağı Üzerinde Düşünceler”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 2000, sy. X, s. 21-39.
- Çaycı, Ahmet, “Asya’dan Anadolu’ya Uzanan Serüven: Çark-ı Felek ve Ejder Birlikteliğinin Nadir Bir Konya Örneği”, *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri Beyhan Karamağaralı’ya Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 129-136.
- Çelik, Yılmaz, “Diyarbakır Surlarında Hayvan Figürleri”, Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2008.
- Çoruhlu, Yaşar, “Türk Sanatında Görülen Horoz ve Tavuk Figürlerinin Sembolizmi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1994, sy. 91, s. 26-30.
- Çoruhlu, Yaşar, “Türk Sanatında Görülen Tavşan Figürlerinin Sembolizmi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1994, sy. 92, s. 26-32.
- Çoruhlu, Yaşar, “Türk Sanatında Görülen Maymun Figürlerinin Sembolizmi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1994, sy. 94, s. 44-51.
- Çoruhlu, Yaşar, “Türk Sanatında Görülen Yılan Figürlerinin Sembolizmi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1994, sy. 96, s. 38-47.

- Çoruhlu, Yaşar, "Türk Sanatında Görülen Tilki Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1994, sy. 95, s. 57-62.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, İstanbul, 1995.
- Çoruhlu, Yaşar, "Türk Sanatında Görülen Koç, Koyun, Keçi Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1995, sy. 100, s. 52-61.
- Çoruhlu, Yaşar, "Türk Sanatında Görülen Boğa (Öküz, İnek) Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1995, sy. 101, s. 53-61.
- Çoruhlu Yaşar, "Türk Sanatında Görülen Balık Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1995, sy. 99, s. 53-61.
- Çoruhlu, Yaşar, "Türk Sanatında Yırtıcı Olmayan Kuşların Sembolizmi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1995, sy. 103, s. 55-61.
- Çoruhlu, Yaşar, "Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1995, sy. 98, s. 170-219.
- Çoruhlu, Yaşar, "Selçuklu Sanatı'nda Görülen Kuyruğu Dügümlü At Tasvirlerinin İkonografik ve İkonolojik Mahiyeti", *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, 1997, s. 227-267.
- Demiriz, Yıldız, "Konya Müzesinde Özel Durumdaki Bir Kabartma Hakkında", *Sanat Tarihi Yıllığı*, sy. 3, 1969-70, sy. s. 221-230.
- Diez, Ernst, "The Zodiac Reliefs at the Portal of the Gök Medrese in Siwas", *Artibus Asiae*, 1949, sy. 12, s. 99-104.
- Doğan, Nermin Şaman, "The Figural Representations of Karamanid Period: An Iconographic Approach", *10th International Congress of Turkis Art*, Geneve, 1999, s. 607-614.
- Dönmez, Emine-Naza, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki Figürlü Süslemenin Değerlendirilmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, İstanbul, 1995.
- Esin, Emel, "The Horse in Turkish Art", *Proceedings of the Seventh International Altaistic Conference Central Asiatic Journal*, 1965, 10/3-4, s. 167-227.
- Esin, Emel, "Kuşçı. Türk Sanatında Atlı Doğancı İkonografisi Hakkında", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1976, sy. 6, s. 411-452.
- Esin, Emel, "Togrıl and Sungkur, Two Turkish Emblematic Prey-Bird Motifs", *Fifth International Congress of Turkis Art*, Budapest, 1978, s. 295-322.
- Evcı, Necmettin, "Türk Sanatında Kartal Motifi", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 1988.
- Gierlichs, Joachim, "An Unusual Portrayal of the Dragonslayer Motif in Medieval Islamic Art", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1995, c. 2, s. 167-180.
- Gierlichs, Joachim, *Mittelalterliche Tierreliefs in Anatolien und Nordmesopotamien*, Tübingen, 1996.q
- Gündoğdu, Hamza, "Türk Mimarisinde Figürlü Taş Plastik", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1979.

- Gündoğdu, Hamza, "Niksar'da Pek Tanınmamış Bir Çeşme ve Üzerindeki Figürlü Kabartmalar", *Kaynaklar*, 1984, sy. 2, 41-48.
- Gündoğdu, Hamza, "İslâmi Devir Erzurum Yapılarındaki Figürlü Kabartmalar Üzerine", *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, 1995, s. 19-31.
- Gündoğdu, Hamza, "Tokat'tan Birkaç Figürlü Kabartma Hakkında", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2004, sy. 13, s. 65-93.
- İnal, Güner, "Susuz Han'daki Ejderli Kabartmanın Asya Kültür Çevresi İçindeki Yeri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1969-70, sy. 3, s. 306-316.
- Mülayim, Selçuk, "Anadolu'da Hayvan Üslûbunun Bir Örneği", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul, 1984, s. 325-346.
- Mülayim, Selçuk, "Selçuklu Sanatında İnsan Figürünün İkonografik Kaynağı", *Antalya 3. Selçuklu Semineri, Bildirileri*, Antalya, 1989, s. 91-103.
- Mülayim, Selçuk, "İncir Hanı Rumilerinde Asiyatik Bir Unsur", *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, 1996, s. 73-78.
- Mülayim, Selçuk, "Konya Taş Eserleri Müzesindeki 883 ve 884 Envanter Numaralı Melek Figürleri", *VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, 1996, s. 83-101.
- Mülayim, Selçuk, "Figür Evreninde 14. Yüzyıl", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2001, c. 2, s. 113-116.
- Nicolle, David, "Seljuk Arms and Armour in Art and Literature", *The Art of Seljuks in Iran and Anatolia*, A. Daneshvari-R. Hillenbrand-J. Raby (eds.), California, 1994, s. 247-256.
- Orkun, Hüseyin Namık, "Eski Türklerde Kartal Arması", *Türklük*, 1939, sy. 7, s. 29-34.
- Otto-Dorn, Katherina, "Turkisch-Islamisches Bildgut in der Figurenreliefs der Klosterkische von Achthamar", *First International Congress of Turkis Art*, Ankara, 1961, s. 279-282.
- Otto-Dorn, Katherina, "Figural Stone Reliefs on Seljuk Architecture in Anatolia", *Kunst des Orients*, 1978, 12/1-2, s. 103-149.
- Otto-Dorn, Katherina, "The Griffin-Sphinx Ensemble", *The Art of the Seljuks in Iran and Anatolia*, California, 1994, s. 303-314.
- Ögel, Semra, "Selçuklu Sanatında Çift Gövdeli Aslan Figürü", *Belleten*, 1962, sy. 103, s. 529-538.
- Ögel, Semra, "Türk Heykelciliğinde İnsan Figürü", *Türk Kültürü*, 1963, sy. 4, s. 15-20.
- Önder, Mehmet, "Selçuklular ve Artukoğullarında Çift Başlı Kartallar", *Türk Yurdu*, 1960, sy. 4/7, s. 13-14.
- Önder, Mehmet, "Konya Kal'ası ve Figürlü Eserleri", *VI. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, Ankara, 1967, s. 145-169.

- Önder, Mehmet, "Yeni Bulunan Selçuklu Devri Ejder Figürleri", *Kültür ve Sanat*, 1976, s. 4, s. 12-16.
- Önder, Mehmet, "Konya'da Selçuklu Devri Alaiyye Dar'üş-Şifası Yerinde Yeni Bulunan Ejder Sembolü", *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1997, s. 191-197.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklularında Kuş Figürleri", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1964.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklularında Heykel, Figürlü Kabartma ve 14-15. Asırlarda Devamı", Doçentlik tezi, Ankara Üniversitesi, 1966.
- Öney, Gönül, "Niğde Hüdavent Hatun Türbesi Figürlü Kabartmaları", *Belleten*, 1967, sy. 122, 143-167.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi", *Belleten*, 1968, sy. 125, s. 25-50.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Sanatında Balık Motifi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1968, sy. 2, s. 142-159.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklularında Heykel, Figürlü Kabartma ve Kaynakları Hakkında Notlar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1969, s. 187-197.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri", *Belleten*, 1969, sy. 130, s. 171-216.
- Öney, Gönül, "Sun and Moon Rosettes in the Shape of Human Heads in Anatolian Seljuk Architecture", *Anatolica*, 1969-70, sy. 111, s. 195-203.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Boğa Kabartmaları", *Belleten*, 1970, sy. 133, s. 83-120.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürü", *Anadolu (Anatolia)*, 1971, sy. 13, s. 1-64.
- Öney, Gönül, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal", *Malazgirt Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s. 139-172.
- Özbek, Yıldırım, "The Peacock Figure and Its Iconography in Medieval Anatolian Turkish Art", *10th International Congress of Turkic Art*, Geneve 1999, s. 537-546.
- Özkarıcı, Mehmet, "Niğde'de Türk Mimari Eserlerindeki Figürlü Kabartmalar", *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 395-418.
- Peker, Ali Uzay, "The Double-Headed Eagle of the Seljuks. A Historical Study", Bilim Uzmanlığı tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1988.
- Peker, Ali Uzay, "The Origins of the Seljukid Double-Headed Eagle as a Cosmological Symbol", *10th International Congress of Turkic Art*, Geneve 1999, s. 559-566.

- Roux, Jean-Paul, "Essai d'interprétation d'un Relief Figuratif Seldjoukide", *Arts Asiatiques*, 1971, sy. 23, 41-49.
- Roux, Jean-Paul, "Le décor animé du Caravanseraïl de Karatay en Anatolie", *Syria*, 1972, sy. 49, s. 371-397.
- Roux, Jean-Paul, "La Sculpture Figurative de l'Anatolie Musulmane", *Turcica*, 1992, sy. 24, s. 27-90.
- Sarre, Friedrich, "Ankara Arkeoloji Müzesinde 13. Yüzyıla Ait Bir Selçuklu Kabartması", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, 1963, sy. 3, s. 129-133.
- Sözen, Metin, "Selçuklu Devri Figürlü Plastiklerinden Bir Örnek", *Kültür ve Sanat*, 1973, sy. 1, s. 84-87.
- Taşçı, Aydın, "Selçuklu Mimari Süslemesindeki Alçı ve Taş Kabartma İnsan Figürlerinin Köken ve Gelişimi", *Vakıflar Dergisi*, 1998, sy. 27, s. 47-64.
- Ülkü, Candan, "XIII. Yüzyıl Türk Sanatında Bazı Fantastik Figürler", *Halk Kültürü*, 1984, sy. 2, s. 121-129.
- Ülkü, Candan, "Ejderhanın Motif Olarak Gelişmesi ve Osmanlı Sanatında Kullanımı", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995.
- Yalçınkaya, Aslı, "Anadolu Türk Mimarisinde 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Medrese, Şifahane ve Türbe Yapılarındaki Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri", Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, 2007.
- Yazar, Turgay-Dündar, Abdülkadir, "Türk-İslâm Sanatında "Horoz" İkonografisi", *KÖK Araştırmalar*, 2000, 2/1, s. 213-235.
- Yetkin, Şerare, "Konya'da Bulunan Kanatlı At Figürlü Kabartma ve Anadolu Türk Sanatındaki Yeri", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 367-380.
- Yetkin, Şerare, "Some New Figural Stucco and Stone Reliefs Found at Konya. An Appraisal of Their Place in Turkish Art in Anatolia", *Akten des VI. Internationalen Kongresses für Türkische Kunst*, München 1987, s. 653-663.
- Yetkin, Şerare, "Bazı Selçuklu ve Beylikler Devri Taş Süslemelerindeki Figürlü Plastiklerle İlgili İkonografik Yorumlar", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 595-604.

Bitkisel Motif ve Kompozisyonlar:

- Berksoy, Funda, "The Tree of Life Motif in the Figural Reliefs of Anatolian Seljuk Architecture", Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1988.
- Çoruhlu, Yaşar, "Lotus İkonografisi ve Uygur Sanatında Lotus", *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1997, s. 155-168.

- Demiriz, Yıldız, "Acanthus: Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Girmiş Bir Bitki Motifi", *Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi*, 1984, sy. 3, s. 19-24.
- Doğan, Nermin Şaman, "Sivas'taki Selçuklu Yapıları: Bitkisel Bezemelerde Örnekler", *Cumhuriyet'in 80.Yılında Sivas Sempozyumu*, Sivas 2003, s. 657-669.
- Duran, Remzi, "Osmanlı Devri Mimarlık Abidelerinde Tezyini Unsur Olarak Nevruz Çiçeği Motifi", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8 Ekim 1999*, Ankara, 2002, c. 3, II. Kısım, s. 1247-1271.
- Elpe, Ebru, "Türk Mitoloji ve Sanatında Ağaç", Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 2003.
- Erbek, Güran, "Hayat Ağacı Motifi I", *Antika*, 1986, sy. 15, 26-33.
- Erbek, Güran, "Hayat Ağacı Motifi II", *Antika*, 1986, sy. 16, 26-35.
- Esin, Emel, "The Cosmic Mountain, the Tree and the Auspicious Bestiary in Turkish Iconography", *Art and Archaeology Research Papers*, 1975, sy. 8, s. 34-42.
- Ettinghausen, Richard, "The Flowering of Seljuq Art", *Metropolitan Museum Journal*, 1970, sy. 3, s. 113-131.
- Gündoğdu, Hamza, "İkonografik Açından Türk Sanatında Rumî ve Palmetler", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar. Güner İnal'a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 197-211.
- Keskiner, Cahide, "Süsleme Sanatlarımızda Rumî", *Antika*, 1988, sy. 34, s. 18-29.
- Küçük, Sevgi Kutluay, "Sanat Tarihi Terminolojisinde Lotus ve Palmet", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 253-258.
- Lechler, George, "The Tree of Life in Indo-European and Islamic Cultures", *Ars Islamica*, 1937, sy. IV, s. 369-416.
- Mülayim, Selçuk, "Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi", *Anadolu (Anatolia)*, 1984, sy. 20, s. 141-153.
- Mülayim, Selçuk, "Rumî Motifinin Zoomorfik Kökeni Hakkında", *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları 1997, s. 177-181.
- Öney, Gönül, "Artuklu Devrinden Bir Hayat Ağacı Kabartması Hakkında", *Vakıflar Dergisi*, 1968, sy. 7, s. 117-125.
- Öney, Gönül, "Erzurum Çifte Minareli ve Yakutiye Medreselerinin Portallerinde Yer Alan Hayat Ağacı Tasvirlerinin Kökeni ve Sembolik Değerlendirilmesi", *Müze*, Ankara, 1990, s. 24-33.
- Öney, Gönül, "Selçuklu Dini Yapılarında Figürlü Tasvirler (Hayat Ağacı)", *Sanat ve İnanç*, 2, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 161-168.

- Öztürk, Mürsel, “Rumi (Tarihi, Çeşitleri ve Gelişimi)”, Yüksek Lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, 1988.
- Peker, Ali Uzay, “Selçuklu Anıtsal Mimarisinde Kozmolojik İmgeler: Evren İmgesi Olarak Kutsal Ağaç Kompozisyonu”, *I-II. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri*, Konya, 1993, s. 199-206.
- Schneider, Gerd, *Pflanzliche Bauornamente der Seldschuken in Kleinasien*, Wiesbaden, 1989.
- Turan, Ahsen, “Hayat Ağacı”, *Türk Kültürü*, Eylül 1992, sy. 353, s. 543-554.

Geometrik Motif ve Kompozisyonlar:

- Bakırer, Ömür, “Erken Dönem Mimari Süslemesinde Geometrik Düzen Denemesi”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1981, c. 2, s. 951-959.
- Bakırer, Ömür, “Mimari Süslemelerde Geometrik Düzenlemelerin Tasarımı”, *Yeni Boyut*, 1983, sy. 2, s. 8-9.
- Çam, Nusret, “Türk ve İslâm Sanatlarında Altı Kollu Yıldız (Mühr-i Süleyman)”, *Yılmaz Önge Armağanı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 169-178.
- Çoruhlu, Yaşar, “Anadolu’da Selçuklu Taş Süsleme Sanatında Yıldız Sistemleri” *Antika*, Şubat 1988, sy. 34, s. 47-53.
- Doğan, Nermin Şaman, “Oklu Çakır/Oklu Çark/Gök Çığırısı: Selçuklu Süslemesinde Bir Motif”, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2001, c. 1, s. 243-249.
- Doğan, Nermin Şaman, “Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Süslemelerine (Yıldız Kompozisyonlarına) Yüklenen Anlamlar”, *Ortaçağ’da Anadolu. Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 397-413.
- Göncü, Ali, “Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Geçmeli Taş Süslemelerinde Grafikselsel Düzenin Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
- Görür, Muhammed, “Beylikler Dönemi Yapılarında Taş Süslemede Görülen Geçme Geometrik Kompozisyonlar”, *Ortaçağ’da Anadolu. Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 269-290.
- Karamağaralı, Beyhan, “İç İçe Daire Motiflerinin Mahiyeti Hakkında”, *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar. Güner İnal’a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 249-270.
- Mülayim, Selçuk, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Çağı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982.
- Mülayim, Selçuk, “Ortaçağ Anadolu Süslemeciliğinde Geometrik Kompozisyonlar”, *Boyut*, Şubat 1983, sy. 2, s. 4-5.

- Mülayim, Selçuk, "Selçuklu Geometrik Süslemeleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1990, sy. 9, s. 47-58.
- Schneider, Gerd, *Geometrische Bauornamente der Seldschuken in Kleinasien*, Wiesbaden, 1980.
- Yavuz, Aysil-Tükel, "The Geometric Patterns of Anatolian Seljuk Decorated Vaults", *Fifth International Congress of Turkis Art*, Budapest, 1978, s. 863-880.

Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme

Yıldıray ÖZBEK

Özet

Ortaçağ Anadolu'sundan bahseden tarihî veya edebî kaynaklar, Anadolu Türk mimarlığının anıtsal örneklerinde görülen taş bezemeye karşı ilgisiz bir tavır içindedirler. 19.yüzyılın son çeyreğinde Leon Parvilleé ve Edhem Paşa'nın hazırladığı kitaplar Osman mimarisiyle ilgili göz alıcı çizimleri içerse de, kompozisyon ve motif analizlerinden yoksundur. Semra Ögel'in 1960'ların ikinci yarısında tamamladığı doktora çalışması (Anadolu Selçuklularının Taş Tezminatı) Selçuklu taş süslemesine yoğunlaşmış ilk akademik yaklaşımdır. Taş malzemedeki tüm bezeme temalarını inceleyen eser bu dönem süslemelerinin kaynaklarına yönelik yorumlamalarda da bulunur. Bezemelerin anlamlarıyla ilişkili yorumlar ise yazarın bir başka kitabında (Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler) ele alınır. Aynı yıllarda Gönül Öney'in tamamladığı doktora ve doçentlik çalışmaları ise Selçuklu taş süslemeciliğinin figüratif örneklerine yoğunlaşır. Bu çalışmalardan 10-15 yıl sonra Selçuklu mimarlığının mihrap ve taçkapı gibi öğeleri bezeme programıyla değerlendirilmiş, geometrik kompozisyonlar 14-15.yüzyıl Anadolu'sunu kapsayacak şekilde irdelenmiştir. Özellikle Gerd Schneider'in Selçuklu geometrik ve bitkisel süslemeleri üzerine Almanca olarak hazırladığı eseri oldukça zengin çizimler içermekle birlikte, araştırmacıların eserin Türkçeye çevrilmemiş olmasından dolayı metninden gerekli ölçüde yararlanamadığı bir çalışma olarak dikkati çeker. Doğan Kuban'ın Divriği külliyesinin süslemelerini bir mucize olarak değerlendiren ve İslâm bezeme sanatı içindeki yerini tartıştığı kitabı, tek yapıya adanmış önemli bir monografik çalışmadır. Yukarıda bahsedilen başvuru niteliğindeki çalışmaların dışında hazırlanan çeşitli tezler ve makaleler daha çok motif veya kompozisyon tanımlarının dışına çıkamamış, bezemelere yüklenen anlamları çağdaş kaynaklar ışığında yorumlayamamış informatik değerlendirmeler olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Osmanlı, Taş Süsleme, Geometrik Kompozisyon, Bitkisel Kompozisyon, Divriği

Stone Ornamentation in Anatolian Turkish Architecture

Yıldırım ÖZBEK

Abstract

The historical and literary resources concerned with Medieval Anatolia do not give sufficient information about the stone ornamentation in Anatolian Turkish architecture.

Although the books written by Leon Parvilleé and Edhem Pasha in the last quarter of the nineteenth century include impressive drawings regarding Ottoman architecture, these studies are devoid of composition and pattern analyses. The first remarkable academic approach focused on Seljuk stone ornamentation is the doctorate dissertation of Semra Ögel, entitled “Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı” (Stone Ornamentation of the Anatolian Seljuks) and completed in the second half of the 1960s. This work analyses all the ornamentation themes and puts forth certain comments concerning the sources of ornaments in this period. Arguments on the meanings of the ornaments are presented in another work of the same author called “Thoughts on Seljuk Art”. The doctorate and post-doctorate studies of Gönül Öney, produced during the same years focus on the figurative examples of the Seljuk stone ornamentations. Ten to fifteen years after these studies, the architectural elements of the Seljuks like *mihrap* and *taçkapı* are evaluated in terms of their ornamentations and their geometric compositions are analyzed by covering all Anatolia during the fourteenth and the fifteenth centuries. Especially, Gerd Schneider’s German book on the geometric and floral ornaments of the Seljuks involves very detailed drawings. However, since this study has not been translated into Turkish, it had a limited impact on the ensuing research. Doğan Kuban’s work on the ornamentations of the Divriği Complex that refers to them as “miracles” and evaluates the significance of this example against the background of the Islamic art of ornamentation is an important monograph dedicated to a single building. Other articles and theses excluding the above-mentioned research are mostly confined to definitions of motives and compositions. Although being informative, these studies cannot assess the meanings attached to these ornamentations in the light of contemporary sources.

Keywords: Seljuk, Ottoman, Stone Decoration, Geometric Composition, Floral Composition, Divriği

